

Küreselleşme Sürecinde Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Etkisi

*The Impact of the Organization of Turkic States on Türkiye's International
Trade in the Process of Globalization*

Mustafa GÜMÜŞ

Uzman, Ufuk Üniversitesi, ORCID: 0009-0000-1395-8507, Email: mn_gumus@hotmail.com

Güner KOÇ AYTEKİN

Prof. Dr. Ufuk Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-4320-8026, Email: gkocaytekin@gmail.com

Öz

Küreselleşme, ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesiyle birlikte ülkelerin sahip olduğu tüm maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırlarını aşarak evrensel bir değer kazanması olarak tanımlanmaktadır. Kutuplaşma ise ekonomik gelişimde yoğunlaşmanın bazı bölgelerde ortaya çıkabileceğini ve bu yoğunlaşmanın diğer bölgelere yayılacağını ifade etmektedir. Bu yayılma etkisi genellikle olumlu bir ekonomik etki olarak görülmektedir. Güçlü kutup merkezleri, çekim gücüyle etraflarındaki bölgelerde ekonomik büyümeyi tetikleyebilir. Hatta güçlü kutup merkezlerinin yayılma etkisi, geri itme etkisini aşacak kadar güçlü olursa, yeni merkezler ortaya çıkarabilir. Türkiye'nin liderliğini yaptığı Türk Devletleri Teşkilatı bu bağlamda bir örnektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin küresel bir kutup merkezi olabilmesi için ekonomik yoğunluğa ulaşması gerekmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı, Türkiye'nin liderliğinde Türk dünyasındaki ülkelerin bir araya gelerek ekonomik, siyasi ve kültürel iş birliğini amaçlamaktadır. Ekonomik entegrasyon modellerinden "gümrük birliği" kapsamında Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkeleri bütünleşmesi R Project içerisinde zaman serisi verileriyle birlikte GADF, Zivot-Andrews, ARDL, Breusch-Godfrey, Breusch-Pagan, Jarque-Bera testleri kullanılarak hipotezlerimizin uzun ve kısa dönemli katsayı sonuçları, F-sınır testi sonuçları, Granger nedensellik analizi ve sonuçları, CUSUM grafiği gösterimi ile analiz edilmiş, Türk Devletleri Teşkilatı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ihracatın ithalatı karşılama oranında ve GSYH'de pozitif bir etki gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kutuplaşma, Gümrük Birliği, Türk Devletleri Teşkilatı, Zaman Serisi Analizi.

Abstract

Globalization is defined as the process through which all tangible and intangible values possessed by nations transcend national boundaries and acquire universal significance, driven by the development of political, economic, and cultural relations among countries. Polarization, on the other hand, refers to the concentration of economic development in certain regions and the subsequent diffusion of this concentration to other areas. This diffusion effect is generally perceived as a positive economic phenomenon. Strong polar centers can stimulate economic growth in their surrounding regions through their gravitational influence. Moreover, if the diffusion effect of such strong polar centers surpasses the repulsion effect, new centers may emerge. In this context, the Organization of Turkic States (OTS), led by Turkey, serves as a pertinent example. For the Türkiye to become a global polar center, it must attain a sufficient level of economic concentration. OTS aims to foster economic, political, and cultural cooperation among the Turkic countries under Türkiye's leadership. Within the framework of the "customs union" model of economic integration, the integration of the OTS has been analyzed using time-series data in the R Project environment through GADF, Zivot-Andrews, ARDL, Breusch-Godfrey, Breusch-Pagan, and Jarque-Bera tests. The long- and short-term coefficient estimates of our hypotheses, F-bound test results, Granger causality analysis and findings, as well as the CUSUM graph, demonstrate that both the OTS and Türkiye have a positive impact on the export-to-import coverage ratio and on GDP.

Keywords: Globalization, Polarization, Organization of Turkic States, Time Series Analysis.

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi/Research Article	Başvuru Tarihi / Submitted 04.11.2025	Kabul Tarihi / Accepted 17.12.2025
Bu makaleye atıf için / To cite this article Gümüş, M. ve Koç Aytekin, G. (2025). Küreselleşme Sürecinde Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Etkisi. <i>Bölgesel Araştırmalar Dergisi</i> , 9(2), 231-256.		

Giriş

Küreselleşme, ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte, ulusal sınırların önemi azalır ve ülkeler arasında bağlantılar güçlenir. İnsanlar, mallar, hizmetler ve fikirler küresel bir ağ içinde daha hızlı ve kolay bir şekilde hareket eder. Küreselleşmenin en belirgin etkilerinden biri ekonomik alanda görülür. Küreselleşme, uluslararası ticaret ve yatırımların artmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi teşvik eder. Ülkeler arasında serbest ticaret anlaşmaları ve iş birliği sayesinde pazarlar genişler, şirketler daha fazla müşteriye ulaşır ve ekonomik faaliyetleri artar. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği bazı zorluklar da vardır. Ekonomik açıdan, küreselleşme bazı ülkelerde ekonomik eşitsizlikleri derinleştirebilir. Güçlü ekonomiler ve çok uluslu şirketler, kaynakları daha fazla pay alacakları ülkelere yönlendirme eğilimindedir. Bu da gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımını genişletebilir.

Kutuplaşma kavramı, ekonomik gelişimde yoğunlaşmanın bazı bölgelerde ortaya çıkabileceğini ve bu yoğunlaşmanın diğer bölgelere yayılacağını ifade eder. Yayılma etkisi genellikle olumlu bir ekonomik etki olarak görülür, çünkü güçlü kutup merkezleri, çekim gücüyle etraflarındaki bölgelerde ekonomik büyümeyi tetikleyebilir. Yayılma etkisi, merkezde büyüyen sektörlerle hammadde temini, ucuz işgücü istihdamı ve teşvikler gibi olumlu koşulların varlığıyla gerçekleşebilir. Geri itme etkisi ise kutuplaşmanın olumsuz etkilerini ifade eder. Ekonomik yoğunluğa ulaşmış kutup merkezlerinin diğer bölgelere yansıyan olumsuz etkileri, işgücü göçü, sermaye hareketleri ve ticaret gibi faktörlerle ortaya çıkar. Farklı kutup merkezlerinin yayılma etkileriyle birbirlerine yakınlaşması, rekabetin artmasına ve uluslararası ilişkilerde politik hamlelere neden olabilir. Ekonomik olarak gelişim bekleyen bölgeler için ise bu durum olumsuz etkiler yaratabilir. Farklı kutup merkezlerinin birbirlerine yaklaştığı bu bölgelerde ekonomik gelişim engellenebilir ve belirsizlik yaratabilir. 2025 yılına gelindiğinde bu dinamiklerin değişmeye başladığı görülmektedir.

Bu çalışmada, Gunnar Myrdal'ın "Kutup merkezlerinin yayılma etkisi, geri itme etkisini aşacak kadar güçlü olursa, yeni merkezler ortaya çıkarır" kuramı başlangıç noktamızı oluşturmuştur. Türkiye'nin kutup merkezi olabilmesi için öncelikli olarak ekonomik yoğunluğa ulaşması gerektiği ve liderliğini yaptığı Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) ile Gümrük Birliği oluşturması halinde, ihracatın ithalatı karşılama oranında olumlu ekonomik etki ile küresel bir kutup merkezi olabilme fırsatının değerlendirilmesine çalışılmıştır. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Gümrük Birliği (AB), TDT üyelerinin bir kısmının da Şanghay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) üyesi olması göz önünde bulundurularak birlikte oluşturabilecekleri TDT Gümrük Birliği'nin, AB ve ŞİÖ arasında küreselleşme sürecindeki ekonomik entegrasyonu tamamlayabilme potansiyelini R Project içerisinde zaman serisi verileriyle birlikte GADF, Zivot-Andrews, ARDL, Breusch-Godfrey, Breusch-Pagan, Jarque-Bera testleri kullanılarak hipotezlerimizin uzun ve kısa dönemli katsayı sonuçları, F-sınır testi sonuçları, Granger nedensellik analizi ve sonuçları, CUSUM grafiği gösterimi ile bu konudaki politikaların desteklenmesine dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Doğu ile Batı arasındaki köprü vazifesini tarihten günümüze sürdüren Türkiye ile TDT üye ülkelerinin ekonomik entegrasyonu sağlama potansiyeli, bu çalışmada göz önüne alınacak başlıca unsurlardır.

Küreselleşme Sürecinde Kutuplaşan Dünya Ülkelerinin Etkisinde Türkiye

UNCTAD'ın tanımına göre küreselleşme, ulusal sınırlar içerisinde örgütsel yapıların, uluslararası ekonomik faaliyetleri, işlemleri, lojistik ve iletişim ağlarını yönetmesiyle birlikte ülkelerin sahip olduğu tüm maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırlarının ötesinde evrensel bir değer kazanmasıdır. Bu süreç hem fırsatlar hem de zorluklar sunarak dünya ekonomisini ve toplumlarını etkilemektedir (Unctad, 1997).

Perroux'un kutup kavramı, iktisadi gelişmenin her yerde eş zamanlı olarak gerçekleşmediğini ve bazı ülkeler veya bölgelerde yoğunlaşabileceğini ve bu yoğunlaşmanın diğer bölgelere yayılacağını ifade etmektedir. Bu yoğunlaşma, belirli bir bölgede yer alan kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, üretim faaliyetlerinin konsantrasyonu, ticaretin artması ve yeni iş fırsatlarının ortaya çıkması gibi faktörlerle ilişkilidir (Perroux, 1950). Bu bölgedeki ekonomik büyüme ve gelişme, küreselleşme etkisi ile diğer bölgelere de olumlu etkiler yaratabilir ve neticesinde birlik kurma eğilimi oluşturabilir.

Günümüzde devletler güçlerini artırmak amacıyla Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Afrika Birliği Örgütü (AFB) gibi ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri alanlarda kendilerine yakın ortak değerlerde ya da amaçlarda bulunan diğer devletlerle beraber örgütlendiklerini görmekteyiz. Örgütler içerisinde olumlu etkilerden faydalanabileceği gibi bu birleşmelerden kaynaklı oluşabilecek diğer uluslararası örgütlerle olumsuz rekabet ortamları bütünsel ayrışmaları tetikleyebilir. Kutuplaşmanın yayılma etkileri olumlu ekonomik etkiler yaratabilir ancak farklı kutup merkezlerinin yayılmaları sonucu birbirlerinin etki alanlarına yakınlaşmaları ile aralarında siyasal, ekonomik güç mücadelelerinin oluşması, ekonomik gelişim beklentisi içerisinde olan bölgeleri olumsuz etkileyebilir.

Şekil1.'de yer alan harita, Türkiye Cumhuriyeti'nin etrafında gelişen son 30 yıl içerisindeki savaşları göstermektedir. Savaşlara taraf ülkelerin her birinin farklı uluslararası örgütlere üye oldukları görülebilir. Bölgemizin, "farklı kutup merkezlerinin yayılmaları sonucunda birbirlerine yaklaştığı ve güç rekabetlerinin olumsuz sonuçlarının bütünsel ayrılıklara dönüşebileceği" kuramına bir örnek olabileceği değerlendirilebilir. Haritada gözlemlenebilen tüm bu savaşlar kendi içerisinde çalışılabilecek ayrı birer siyasal çalışma konularıdır. Bu savaşların Türkiye Cumhuriyeti ekonomisine etkilerinin ise oldukça olumsuz olduğu bilinmektedir. Bu olumsuz etkiler arasında komşu ülkelerimizin farklı uluslararası örgütlere üye olmaları ile oluşan siyasi gerilimler, bölgede zaruri yüksek savunma sanayi harcamaları, gümrük vergi avantajlarından faydalanamamak, komşu ülkelere uygulanan ambargolar, ihracat pazarlarının küresel bankacılık sistemlerinin dışarısında bırakılması, savaş bölgelerinde bulunan sivil halkların korunabilmesi için askeri operasyonların maddi ve manevi kayıpları, bölgede oluşan istikrarsız yapının yatırımcıları korkutması, özel şirketlerin antlaşmalarını uzun dönem ve uluslararası normlarda gerçekleştirebilme kaygıları,

savaşlardan kaçan sivil halkların insani yaşam standartlarının mülteci statüsünde sağlanabilmesi için yapılan harcamalar vb. sayılabilir. Tüm bu olumsuz etkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin küresel bir kutup merkezi olabilmesi için gerekli olan ekonomik yoğunlaşmaya ulaşmasının önünde birer engel olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1: Son 30 yıl içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin etrafında gelişen savaşlar.¹

Haritada tüm bu bölgelerde oluşan yıkımlar ve güçlü kutup merkezlerinin güç mücadelelerinden kaçan insanlar için Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenli bir sığınak ülke olduğu görülmektedir. Brüksel AB 2022 Genişleme Politikasına ilişkin bilgilendirmesinde, Türkiye'nin dünyadaki en büyük mülteci nüfuslarından birine ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir. Resmi verilerine göre Mayıs 2022 itibarıyla 3.737.369 Suriyeli, 330.000 Irak, Afganistan, İran ve Somalili ve yine ilave Nisan 2022 itibarıyla 78.000 Ukraynalı mültecinin bulunduğunu deklare etmişlerdir (AB Komisyonu, 2022).

Farklı ırk, inanç ve kültürden bu kadar fazla insanın sığınmak için Türkiye Cumhuriyeti'ni tercih etmesi; Güçlü kutup merkezlerine, birbirleri ile ekonomik ve siyasal entegrasyonu nasıl sağlayacağı hakkında, güvenli ve sağlıklı bir bölge oluşumu için TDT üye ülkelere ve liderliğini yapan Türkiye Cumhuriyeti'nin rolü için önemli bir veri sağlamaktadır. Gunnar Myrdal'ın bahsettiği gibi "güçlü kutup merkezlerinin yayılma etkisi, geri itme etkisini aşacak kadar güçlü olursa, yeni merkezler ortaya çıkar ve kendi iktisadi gelişmelerini gerçekleştirebilirler" görüşüne (Myrdal, 1957) Türkiye Cumhuriyeti'nin liderliğini yaptığı TDT'nin bir örnek olabilme potansiyelinin günümüzde karşımıza çıkabileceği değerlendirilmektedir.

¹ Şekil, yazara ait olup "https://www.ordugozlem.com" adresinden güncellenerek aktarılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İçerisinde Bulunduğu Kutuplar

Türkiye Cumhuriyeti; Avrupa Birliği, Şangay İş birliği Örgütü, İslam İş birliği Teşkilatı, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği, Afrika Birliği, Türk Devletleri Teşkilatı, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü gibi uluslararası örgütlerle ilişkileri kültürel, tarihi, coğrafi, inançsal, ırksal, ekonomik bağlamda oluşmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa'nın temel değerlerini benimseyerek uluslararası alanda gelişmeleri takip etme çabası göstermektedir. 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, 1963'te Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Birliği ile ilişkilerin hukuksal temelini oluşturmuştur. Ankara Antlaşması'nın amacı, Türkiye'nin ekonomi, istihdam ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve ticari-ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesidir. Ankara Antlaşması 28. maddesine göre Türkiye'nin ana hedefi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye olmaktır (<https://www.mfa.gov.tr>).

Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkileri, etnik unsurların önemli bir rol oynadığı bir bağlamda sürdürülmekte ve kurulmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde, bu ülkelerle yeterli düzeyde ilişki kurulamamıştır. Bunun başlıca nedeni, SSCB'nin kapalı yönetim modelidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye, Rusya ve Çin, siyasi ve ekonomik alanda büyük ilerleme kaydetmiş, Türk Cumhuriyetleri ise devlet olma yolunda ve dış politikada daha bilinçli bir şekilde hareket etmiştir. ŞİÖ ise genel olarak, uluslararası sistemde ağırlığı olan bir örgüte dönüşerek başlangıç noktasından oldukça ilerlemiştir. Türkiye için ŞİÖ, Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin yanı sıra yükselen bir değer olarak görülebilir. Türkiye Cumhuriyeti, 2011 yılında Şanghay İş birliği Örgütü'ne Diyalog Ortaklığı için başvuruda bulunmuş ve 6-7 Haziran 2012'deki Liderler Zirvesi'nde Türkiye'nin başvurusu kabul edilmiştir. Diyalog ortaklığı, ŞİÖ'ye göre örgütle iş birliği yapmanın ilk aşamasıdır ve diyalog ortakları karar alma yetkisine sahip değildir. Diyalog ortakları, belirli toplantılara katılabilir, görüşlerini bildirebilir ve danışma niteliğinde bir rol üstlenirler (Özalp, 2019).

İslam İş birliği Teşkilatı (İİT), yaklaşık olarak dünya nüfusunun dörtte birine denk gelen 2 milyar insanı kapsayan bir topluluk olarak Birleşmiş Milletler (BM) topluluğunun ardından dünyadaki ikinci en büyük topluluktur. Türkiye'nin İslam dünyasıyla özel ve tarihsel bir ilişkisi vardır. Bu ilişki Osmanlı İmparatorluğu'nun bıraktığı mirastan kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti, İslam dünyasının liderliğini üstlenmiştir. Liderliği, askeri, siyasi ve ekonomik üstünlüklerinden kaynaklanmıştır. Osmanlı Devleti, Avrupa'yı yayılma alanlarından biri olarak görmüş ve İslam'ı yaymayı hedeflemiştir. Ayrıca Osmanlı'nın "hilafet" makamını elinde bulundurması, ideolojik anlamda İslam dünyasının lideri olduğunu göstermektedir (İlhan, 2019).

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), diğer güçlü ülkelerin müdahalesini önlemek için kurulmuş olup, özellikle İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Rusya gibi ülkelerin etkisini dengelemeyi hedeflemektedir. Batılı ülkeler tarafından sömürgeleştirilme deneyimleri, ülkelerin bir araya gelme kararını etkilemiştir (Van, 2014). ASEAN, dünyanın dördüncü büyük ihracat bölgesi olarak sınıflandırılmış ve tek bir ülke olsaydı dünyadaki en büyük yedinci ekonomi olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, Asya bölgesindeki en yüksek GSYİH'ye sahip olan ASEAN, ekonomik

büyümesiyle dikkat çekmektedir (Breene, 2016). Türkiye Cumhuriyeti'nin Asya bölgesiyle ilişkilerini güçlendirmek ve bölgesel kuruluşlarla ilişkilerini geliştirmek için ASEAN'a yönelik çabaları bulunmaktadır. Türkiye, gözlemci statüsüne başvurmuş ve 2010 yılında ASEAN tarafından kabul edilmiştir. Bu kurumsal ilişkilerin kurulması, bölgesel politik, ekonomik ve kültürel ilişkileri derinleştirmeye katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik politikaları, 21. yüzyıla sınırlı olmayıp, tarihsel olarak siyasi ve diplomatik ilişkilere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dini hoşgörü politikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Afrika'da siyasi, diplomatik, ekonomik, sosyokültürel ve eğitim alanlarında faaliyetlerini sürdürmesine zemin hazırlamıştır. 1920'li yıllarda Türkiye, işgal ve sömürü politikalarının etkisinde olduğu bir dönemde ulusal Kurtuluş Savaşı'nı azimle atlatmıştır. Türkiye kurucu önderinin izinde, içeride ve dışarıda "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" politikasıyla hareket etmiştir. 1950'lerden itibaren bağımsızlığını kazanan Afrika ülkeleriyle siyasi ve diplomatik ilişkiler kurulmuştur. 2005'te Türkiye'de "Afrika Yılı" ilan edilmesi, Türkiye-Afrika ilişkilerinde olumlu bir atmosfer yaratmış ve Türkiye'nin Afrika Birliği'nde gözlemci üye olarak kabul edilmesine yol açmıştır. 2008'de Türkiye'nin kıtanın "Stratejik Ortağı" ilan edilmesi, ikili siyasi ilişkilerin güçlenmesini de sağlamıştır (Daban, 2021).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye, savaşımlardan uzak durmaya ve ekonomik bağımsızlığını sağlamaya çalışarak tarafsız bir konumda kalmayı başarmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Sovyet yayılcılığına ve baskısına karşı Batı bloğunda yer alarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) katılmak amacıyla 1950 yılında Kore'ye destek kuvveti olarak asker göndermiştir. Türkiye'nin Kore Savaşı'na aktif katılımı ve Kunuri Muharebesi'ndeki başarısı dikkat çekmiş ve NATO üyesi ülkeler tarafından övgüyle karşılanmıştır. Türkiye, Güney Kore ve diğer NATO ülkeleri tarafından takdir edilerek Kore'ye asker göndermesinin ardından sadece 2 yıl sonra, yani 1952 yılında NATO'ya resmen katılmıştır (Işıldak, 2022).

Türk Devletleri Teşkilatı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk Devletlerini ilk tanıyan ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Türkiye, adı geçen devletlerin bağımsızlıklarını tanımakla kalmamış; ilgili ülkelerde diplomatik temsilcilikler de açmıştır. Türkiye'nin bağımsızlığını kazanmış olan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerini hızlı bir şekilde geliştirme amacının temelinde, farklı unsurlar yer almıştır. Bu unsurların en önemlilerinden biri, Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasındaki din, dil ve ırk bağıdır. Aynı dini değerlerin paylaşılması ve aynı ırkın birer parçası olunması, Türkiye'nin bölge ülkelerine yönelik ilgisinin oldukça üst düzeyde olmasına imkân tanımıştır (Erol ve Güzel, 2019). Türk Cumhuriyetleri'nin devlet başkanları 1992 yılında Ankara'da bir araya gelerek Türk iş birliğini temel alan ortak bir karar almışlardır. Bu kararla Türk Konseyi'nin temeli atılmış ve 2009 yılında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan devlet başkanlarının nezdinde Nahçıvan zirvesinde imzalanan anlaşma ile resmîyet kazanmıştır. Türk Konseyi'nin kurulması ile bağımsız Türk devletleri arasında her alanda iş birliği oluşturmak ve Türk Devletleri arasındaki koordinasyonu güçlendirmek amaçlanmaktadır. Nahçıvan Antlaşması'nda, üye devletlerin bu iş birliği ortak tarihlerine, kök dillerine ve ırksal özelliklerine dayandığı belirtilmektedir. Ayrıca küreselleşen dünya içerisinde birlikte ortak dış politika

oluşturularak ekonomik yoğunluğa ulaşmak için gerekli tüm ilkelerin uygulanacağı ve ortak amaçlarla beraber hareket edileceği belirlenmiştir (Durdular, 2016).

2012'de Bişkek'te gerçekleştirilen 2. Zirvede TDT sembolü onaylanarak tanıtılmıştır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2012). Türk Cumhuriyetlerinin ulusal sembollerini bir araya getirerek Türk Dünyası için önemli bir simge haline gelmiştir. Sembolün oluşumunda Kırgızistan güneşi, Kazakistan renkleri, Türkiye hilali ve Azerbaycan yıldızı katılmıştır. Bu sembol ile oluşturulan TDT bayrağı Türk tarihinde Göktürk İmparatorluğundan yüzlerce yıl sonra tekrar bir arada, bağımsız olarak birleşmelerini temsil etmektedir (Işıldak, 2022).

Şekil 2: Türk Devletleri Teşkilatı Yapısı²

2021 yılı 8. Zirvede TDT üye devletlerinin geleceğine yönelik iş birlikteliklerine yol gösterecek stratejik bir belge olan Türk Dünyası 2040 Vizyonu onaylanmıştır. Zirvenin bir diğer önemi ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin TDT faaliyetlerine katılmaya davet edilmesi talebinin onayı olmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin TDT üye ülkeler tarafından tanınacağına sinyali olmuştur (<https://www.turkkon.org>). Ayrıca 8.zirvede Türk Dünyası için önemli olan bir diğer konu olan Zengezur Koridoru ve Hazar geçişli koridorun birleştirilerek Azerbaycan'a destek verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Işıldak, 2022). Yine 2022 yılı 9. Zirve'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Dünyasının bir parçası olduğunu ve gözlemci statüsü ile Birlik içerisinde bulunmalarının memnuniyetle karşılanacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda TDT üye ülkeler arasında ticaret hacminin artırılması için içerisinde sınır geçişlerinin hızlandırılmasını barındıran TDT Ticaretin Kolaylaştırılması Stratejisi kabulü beyan edilmiştir. TDT kuruluşundan dönüşümüne kadar olan süreçte yaşanan siyasi gelişmeler ve liderlik değişikliklerine rağmen üye ve gözlemci ülkelerin katılımıyla gerçekleşen zirve toplantılarında istisnasız olarak sağlanmıştır. Macaristan'ın gözlemci üye olarak birlik içerisinde bulunması ile TDT ile Avrupa Birliği arasında iş birliğinin gelişme

² Şekil, yazara ait olup "<https://www.turkicstates.org/tr>" adresinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

potansiyelinin birliğe katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Daha sonra 9. Zirve'de Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi kabul edilmiştir. TDT 2040 Vizyonuna göre üye ülkelerin çağın zorluklarıyla başa çıkma yeteneklerini bireysel ve kolektif olarak desteklemeyi hedeflemektedir. Mevcut iş birliği ruhundan faydalanarak, her üye devletin kendi toplumlarının siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel standartlarını yükseltme amacına hizmet etmek için iş birliği mekanizmaları ve ortak projeler kullanılacaktır. Bu sayede, TDT, artan iş birliği ve dayanışma için güçlü ve şeffaf bir platform sağlamayı amaçlamaktadır. Küresel ve bölgesel jeopolitik gerçeklerin bilincinde olan TDT, bölgesel ve uluslararası barış, istikrar ve refahın elde edilmesi için yapıcı bir şekilde iş birliğinde bulunmaya istekli tüm ortakları dâhil etmeye hazır, olumlu ve giderek daha yetenekli bir grup olarak işlev görmeye çalışacaktır. Bu süreçte TDT, uluslararası hukuku ve uluslararası alanda öngörülebilir bir durumu desteklemeyi amaçlayan çok taraflı iş birliği kültürünü destekleyecektir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021a; Türk Devletleri Teşkilatı, 2021b).

TDT Devlet Başkanları Konseyi, 3 Kasım 2023 tarihinde Kazakistan'ın Astana kentinde "Türk Devri" temasıyla 10. Zirve için toplanmıştır. Türk Dünyası 2040 Vizyonu ve TDT Stratejisi 2022-2026 belgelerinin amaç ve ilkeleri doğrultusunda iş birliğini ve dayanışmayı derinleştirme ve genişletme taahhütlerini yineleyerek başlayan Zirvede Ortak Alfabe Komisyonu'nun ilk toplantı sonuçlarından oluşan memnuniyete müteakiben üye ve Gözlemci Devletlerin ilgili makamlar tarafından sürecin desteklenmesine devam edeceğini deklare etmişlerdir. Aynı zamanda, Gazze'de ve Filistin Topraklarının geri kalan bölgelerinde 7 Ekim'den bu yana şiddetin tırmanmasından duydukları ciddi endişeyi, sivillerin ve sivil objelerin korunması için derhal ateşkes ilan edilmesi çağrısında bulunulmuştur. Semerkant Zirvesi'nde kararlılıkla kabul edilerek görevlendirilen Ticaretin Kolaylaştırılması Komitesi'nin (TKK) belirtilen hedeflerle uyumlu olarak aktif bir şekilde somut ikili ve çok taraflı bütünleşme projeleri hazırlamaya yönlendirdiklerini ve Genel Sekreterliğe 11. TDT Zirvesi'nde TKK tarafından kaydedilen ilerlemeler hakkında Devlet Başkanları Konseyi'ne (DBK) rapor vermesi talimatı ile üye devletlerin aralarında oluşturulacak ekonomik entegrasyonlara önem gösterildiği açıkça vurgulanmıştır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2022b).

Ekonomik Entegrasyon ve Aşamaları

Ekonomik entegrasyon, birbirlerine yakın veya aynı sınırlara sahip ülkelerin birlikte uluslararası ticarete engel olan kısıtlamaları kaldırdığı, daha büyük pazarlara erişim sağladığı ve ölçek ekonomilerinden faydalandığı bir ekonomik bütünleşme sürecidir. Bu entegrasyon, teknolojik gelişme, dışsalılık ve rekabet sayesinde üretim maliyetlerini düşürerek, üyeler arasındaki ticareti artırır ve ekonomik refahı geliştirir (Sungur, 2023).

Ekonomik entegrasyonların kurulmasını veya mevcut entegrasyonlara katılmayı teşvik eden nedenler, daha geniş bir pazarın avantajları, içsel ve dışsal ekonomik etkiler, üretim faktörlerinin daha etkin dağılımı, rekabetçi bir pazarda yer alma arzusu ve politik sebepler olarak belirlenebilir.

Ekonomik entegrasyonun aşamaları sırasıyla, tercihli ticaret anlaşmaları, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği, ortak pazar, iktisadi ve siyasal birlik olarak karşımıza çıkmaktadır (Sungur, 2023). TDT ile ekonomik entegrasyon aşamalarından Gümrük

Birliği oluşturulmasının Türkiye Cumhuriyeti'nin ihracatının ithalatını karşılamasında ve Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) olumlu bir etki yaratacağı hipotezimize göre bu aşamalarda gümrük birliği incelenecektir.

Gümrük Birliği ve Ekonomik Etkileri

Gümrük birliği, ekonomik entegrasyonlar arasında en yaygın kullanılan türdür. Gümrük birliği, ülkeler arasında ticari engel ve kotaları kaldırmasının yanı sıra üye ülkeler arasında sosyal ve politik bağlar kuran ekonomik entegrasyon modelidir. Birliğe üye olan ülkeler çoğu zaman ortak politikalar üreterek, dış politikada üçüncü ülkelere karşı birlikte hareket edebilmektedirler (Özdemir ve Koç Aytekin, 2016). Bu durum, üye ülkeler arasındaki ticaret sapmasını önler. Gümrük birliği aşamasının ekonomiye etkileri, kaynak dağılımı alanında ortaya çıkar. Statik etkiler, gümrük birliği kurulduktan sonra ortaya çıkan bir defalık etkilerdir, dinamik etkiler ise ülkelerin süreç entegrasyon süreci boyunca milli gelir büyüme hızını etkileyen faktörlerdir. Ayrıca, ticaret hadleri etkisi de önemli bir etkidir (Hobikoğlu, 2007). Gümrük birliği oluşumlarında ortak tarife gelirleri uygulaması da görülür. Bu uygulamada, mal serbestisi sayesinde üye ülkeler arasındaki ithalat gümrük vergisi gelir kaybını minimize etmek amacıyla, ithalat gümrük vergileri bir fonda toplanır ve bu fon üyeler arasında bölüştürülür veya birliğin ortak giderleri için kullanılır (Yıldırım ve Dura, 2007).

Gümrük Birliği, üye ülkelerin kendi aralarındaki uluslararası ticarete tarifeleri kaldırırken, üye olmayan ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamasını içerir. Bu, üye ülkeler arasında ticarete eşitlik sağlamak ve ticaret sapmasını önlemek için kullanılan bir önlemdir. Üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonu teşvik ederek daha büyük pazarlara erişim, ölçek ekonomileri ve verimlilik artışı gibi dinamik kazanımları beraberinde getirebilir. Aynı zamanda, gümrük birliği üye ülkeler arasında iş birliği ve ortak projelerin teşvik edilmesini sağlayarak, inovasyon ve teknolojik gelişmeyi destekleyebilir.

Türk Devletleri Teşkilatı Ekonomi ve Ticaret İşbirliği

TDT üye ülkelerin ekonomik entegrasyonunu ve küresel dünya ekonomisiyle uyumunu hedefleyen bir yapıdır. Ticaret ve ekonomi, ülkeler arasındaki ilişkilerin temelini oluşturur ve yapılan iş birliği ekonomiye dayanır. Türk Cumhuriyetleri, bu gerçeği göz önünde bulundurarak TDT 1. Zirvesini Ekonomik 47 iş birliği adı altında gerçekleştirmiştir. Üye ülkeler arasındaki karşılıklı yatırımların artırılması ve ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Ortak Yatırım Portalı ve Türk İş Konseyi kurulmuştur. Ayrıca İstanbul zirvesinde, Türk Dünyası'nın ilk finans kuruluşu olan Türk Yatırım Fonu'nun kurulması kararı alınarak ticaret hacmi ve karşılıklı yatırımların artırılması hedeflenmiştir. Bu adımlarla TDT'ye yeni kuruluş eklenmiştir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023).

Türkiye ve üye ülkeler arasındaki ticaret hacminin artması ve yeni yatırımların teşvik edilmesi için istikrarlı politikalar izlenmiştir. Bu süreçte ulaştırma ve altyapı alanında TANAP ve Türk Akımı gibi projelerle anlaşmalar yapılmıştır. Kafkasya ve Orta Asya Türk ülkelerinin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olmaları, potansiyel bir TDT durumunda enerji konusunun önemli bir başlık olacağını göstermektedir. Bu kapsamda 2016 verilerine dayanarak, Kazakistan ham petrol üretiminde 16. sırada,

Azerbaycan ise 20. sırada yer almaktadır. Ancak TDT üye ülkelerini bütün olarak incelediğimizde, toplam ham petrol üretiminde 9. sıraya yükselecektir. Aynı şekilde doğal gaz üretiminde Birlik 7. sıraya yükselecektir. Bu durumda Birlik önemli bir enerji üreticisi konumuna gelecek ve bu artan ölçekten faydalanacaktır (Daşdemir, 2019).

Son yıllarda demir yollarının Türk ülkelerini birleştirme amacıyla önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Özellikle 6 Şubat 2018 tarihinde Pekin'de gerçekleşen "Kuşak ve Yol Girişiminin Gerçekleşmesinde Trans-Hazar Doğu-Batı Alışverişinin ve Koridorunun Görevi Üzerine Uluslararası Toplantı"sı sonrasında Denizcilik ve İletişim Bakan Yardımcısı Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun faaliyete geçtiğini ve Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Pekin ve Londra arasında 48 kesintisiz bir "İpek Yolu" oluşturmanın en önemli aşamasının tamamlandığını ifade etmiştir. Bu Projenin asıl amacının Asya ve Avrupa'yı birleştirmek olduğu vurgulanmakta ve Türk Ülkelerini de birbirine bağlama hedefine ulaşmakta olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Çin'in "Yeni İpek Yolu" tasarısıyla Pekin ile İngiltere'yi demir yoluyla bağlama amacında olduğu ve bu tasarının gereği olarak Asya Türk Ülkelerini de birbirine bağlamak durumunda olduğu vurgulanmaktadır (Daşdemir, 2019).

2023 yılına geldiğimizde TDT Üye Devletlerinin ekonomik potansiyelini harekete geçirmeyi ve aralarındaki ticari ve ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan "Türk Yatırım Fonu Kuruluş Anlaşması"nın imzalanmasını memnuniyetle karşıladıkları 9. madde ile beyan edilmiştir. Uluslararası bir finans kuruluşu statüsüne sahip olacağını, lojistik, depolama, üretim tesisleri, dijital altyapının modernizasyonu, endüstriyel üretim, altyapı, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ile turizm gibi sektörlerde yatırım yapılacağını duyurmuştur (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023).

9.Zirve'de Ticaretin Kolaylaştırılması Komitesi'nin (TKK) kurulması ile Türk Devletleri arasında somut ikili ve çok taraflı projeler hazırlanarak ticarete daha elverişli bir ortam sağlamayı hedeflemektedir (TDT 9.Zirve). Yine, 10. Zirvede TKK çalışmalarından duyulan memnuniyete müteakiben 11.zirve için TKK tarafından kaydedilen ilerlemeler hakkında Devlet Başkanları Konseyi'ne (DBK) rapor vermesi istenilerek ekonomik entegrasyona verilen önem gösterilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti	2024	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014
TDT Üye Devletler Toplam İhracat (Milyar \$)	11.1	9.8	7.9	7.2	5.4	5.1	4.4	4.5	4.3	5.7	7.6
TDT İhracatın TC Toplam İhracat İçerisindeki Payı (%)	4.2	3.8	3.1	3.2	3.2	2.8	2.5	2.8	2.9	3.8	4.6
TDT Üye Devletler Toplam İthalat (Milyar \$)	7.5	8.1	7.1	4.9	2.9	3.3	3.3	3.3	2.8	2.9	3.4
TDT İthalatın TC Toplam İthalat İçerisindeki Payı (%)	2.2	2.2	2.0	1.8	1.4	1.6	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4

Tablo 1: Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Devletleri Teşkilatı Yıllara Göre Ekonomik Veriler³

Tablo 1'e göre TDT Üye Ülkeleri 2024 takvim yılı kapanışında, Türkiye toplam ithalatı içerisinde %2.2, Türkiye toplam ihracatı içerisindeki payı %4.2 olarak görülmektedir. Yıllara göre Türkiye Cumhuriyeti, TDT Üye Ülkeleri ile gerçekleştirdiği dış ticaret

³ Tablo, yazara ait olup "https://data.tuik.gov.tr" verileri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

verilerinde, ihracatının ithalatından yüksek seviyede olduğu ve bu durumunda Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası ticaret verilerine pozitif yönde bir katkı sağladığı görülebilmektedir.

	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan
Gümrük Birliği AB	var	yok	yok	yok	yok
Şangay İş Birliği Örgütü	yok	yok	var	var	var
Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü	var	var	yok	yok	yok
Avrasya Ekonomik Birliği	yok	yok	var	var	yok
Türk Devletleri Teşkilatı	var	var	var	var	var

Tablo 2: Türk Devletleri Teşkilatı Ekonomik Entegrasyonları⁴

Tablo 2 verilerine göre TDT üye devletleri aralarında oluşturabileceği gümrük birliği ile Asya ve Avrupa'nın ekonomik entegrasyonunu tamamlayabilme potansiyelini göstermektedir. TDT gözlemci üye statüsünde bulunan Macaristan'ın AB üyeliğinde bulunması ve ilerleyen yıllarda Birliğe tam üyeliğini gerçekleştirdiğinde TDT'nin bu potansiyeli daha da yükselecektir.

Araştırma Modeli ve Veri Seti

Çalışmanın bu bölümünde ekonometrik analiz bulguları verilmiştir. Bu çalışmada, 2013-2023 arası Türkiye'ye ait gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH), Türkiye'nin nüfus verileri (NÜF), 5 Türk devleti (Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan) için Türkiye'den yapılan toplam ihracat (TTİ), Türkiye'ye ait ihracatın ithalatı karşılama oranları (İİKOTR) ve Türk Devletleri Teşkilatı'na ait ihracatın ithalatı karşılama oranları (İİKOTDT) araştırma değişkenleri olarak kullanılmıştır. Ekonometrik analiz uygulamalarında tüm değişkenlerin doğal logaritması (L) alınmıştır.

Ekonometrik analizler kapsamında tanımlayıcı veri analizleri, zaman serisi çizgi grafikleri, Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi, Yapısal Kırılmalı Zivot-Andrews testi, Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi (ARDL) Analizi ve Granger nedensellik analizi uygulanmıştır.

İlk aşamada, 2013-2023 arası kullanılan tüm verilerin zaman serisi çizgi grafikleri ile tanımlayıcı istatistikleri verilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerden ortalama (Ort), standart sapma (SS), minimum (Min), maksimum (Maks), çarpıklık (Çarp) ve basıklık (Bas) değerleri ve Jarque-Bera normallik testi sonuçları bir arada raporlanmıştır.

İkinci aşamada 2013-2023 arası tüm değişkenlerinin durağanlık düzeyleri test edilmiştir. Durağanlık aşamasında kendi seviyesinde durağan olmayan değişkenlerin birinci dereceden farkları alınmış (D) ve test sonuçları yeniden değerlendirilmiştir.

Çalışmada L- İİKOTDT ve L- İİKOTDR bağımlı değişkenleri ile iki farklı model kurulmuştur. Üçüncü aşamada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığı sınır testleri ile analiz edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında hem uzun hem de kısa dönemli ilişkileri gözlemlemek

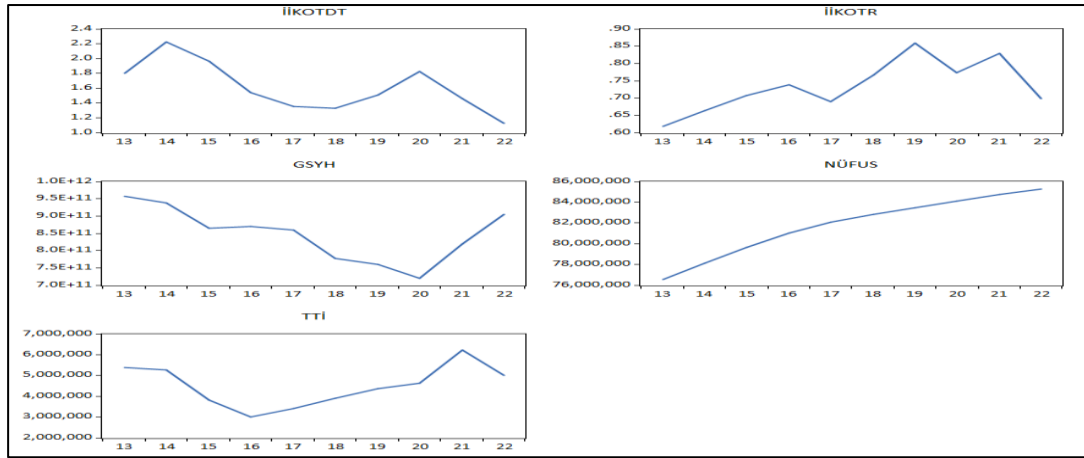
⁴ Tablo, yazara ait olup “<https://www.mfa.gov.tr/>” verileri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

için de ARDL modelleri kullanılmıştır. Gecikme uzunluğunun seçiminde gözlem sayısına göre tutarlı sonuçlar sağlayan Bayesci bilgi kriteri (BIC) kullanılmıştır.

Tanı testleri üzerinden ARDL modeli kapsamında otokorelasyon, değişen varyans ve artıkların normallik testleri yapılmıştır. ARDL modellerinde otokorelasyon için Breusch-Godfrey otokorelasyon testi, değişen varyans için Breusch-Pagan değişen varyans testi ve artıkların normalliği için ise Jarque-Bera normallik testi kullanılmıştır. CUSUM grafikleri ile modeldeki ilişkiler arasında bir yapısal kırılmanın olup olmadığı da incelenmiştir.

Analiz bulguları %1, %5 ve %10 hata payı baz alınarak değerlendirilmiştir. Uygulamaların tamamı R-Project Programı ile gerçekleştirilmiştir. Analiz bulgularının elde ediliş süresinde R-Project içerisinde yer alan lmtest (Zeileis ve Hothorn, 2002), strucchange (Zeileis ve v.d., 2002), ARDL (Natsopoulos ve Tzeremes, 2022) ve Urca (Pfaff, 2008) paketlerinden yararlanılmıştır.

Ampirik Bulgular

Şekil 3: Araştırma değişkenlerine ait zaman serisi çizgi grafiği⁵

Şekil 3’de 2013-2022 yılları arası İİKOTDT, İİKOTR, GSYH, NÜF ve TTI değişkenlerine ait zaman serisi çizgi grafikleri verilmiştir. Grafiklere göre NÜF verileri düzenli artış göstermektedir.

Değişken	Ort	SS	Min	Maks	Çarp	Bas	JB
İİKOTDT	1,613	0,334	1,122	2,222	0,380	2,239	0,482146
İİKOTR	0,734	0,074	0,619	0,860	0,249	2,186	0,379199
GSYH	8,47E+11	7,76E+10	7,20E+11	9,58E+11	-0,183	1,949	0,516236
NÜF	8,18E+07	2,92E+06	7,66E+07	8,53E+07	-0,541	2,072	0,846979
TTİ	4,50E+06	9,95E+05	2,99E+06	6,22E+06	0,127	2,105	0,360392

Ort: Ortalama, SS: Standart sapma, Min: Minimum, Maks: Maksimum, Çarp: Çarpıklık, Bas: Basıklık, JB: Jarque-Bera test istatistiği

Tablo 3: Tanımlayıcı istatistikler ve normallik testi sonuçları⁶

Tablo 3’de araştırmada kullanılan İİKOTDT, İİKOTR, GSYH, NÜF ve TTI

⁵ Şekil, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

⁶ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler ve normallik testi sonuçları gösterilmektedir. Tanımlayıcı istatistik bulgularına göre, İİKOTDT ortalaması 1,613, DISBORC ortalaması 74272.600, İİKOTR ortalaması 0,734, GSYH ortalaması 8,47E+11, NÜF ortalaması 8,18E+07 ve TTİ ortalaması ise 4,50E+06 olarak hesaplanmıştır. Jarque-Bera normallik testleri sonucunda tüm değişkenler, normal dağılıma uygun bulunmuştur.

Model	Kendi düzeyi - I (0)				
	L-İİKOTDT	L-İİKOTR	L-GSYH	L-NÜF	L-TTİ
Sabit	-2,679	-2,259	-1,562	-11,273***	-2,349
Sabit + trend	-4,602	-1,720	-0,021	-3,928*	-1,718
Birinci fark - I (1)					
	D (L-İİKOTDT,1)	D (L-İİKOTR,1)	D (L-GSYH,1)	D (L-NÜF,1)	D (L-TTİ,1)
Sabit	-2,811	-3,120	-1,461	-	-1,926
Sabit + trend	-2,201	-3,638	-2,290	-	-2,187

GADF: Genişletilmiş ADF testi. *p<0.10 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır, ***p<0.01 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 4: GADF durağanlık testi sonuçları⁷

Tablo 4’de L-İİKOTDT, L-İİKOTR, L-GSYH, L-NÜF ve L-TTİ değişkenlerinin kendi düzeylerinde ve birinci dereceden farklarının genişletilmiş ADF testi sonuçları verilmiştir.

Genişletilmiş ADF testi durağanlık testi sonuçlarına göre kendi düzeyinde yalnızca L-NÜF değişkeni durağan bulunmuştur. Ancak dört değişken hem kendi düzeyinde hem de birinci farkları alındığında durağan hale gelmemektedir. Araştırmada kullanılan gözlem sayısı düşük olması ve olası yapısal kırılmalara karşı verilerin durağan hale gelmemesi nedeniyle, Zivot-Andrews testi sonuçlarına bakılmıştır.

Model	Kendi düzeyi - I (0)				
	L-İİKOTDT	L-İİKOTR	L-GSYH	L-NÜF	L-TTİ
Sabit	-4,506	-5,299***	-1,481	-4,753**	-5,879***
Sabit + trend	-2,432	-5,298***	-4,352	-4,750**	-4,881**
Birinci fark - I (1)					
	D (L-İİKOTDT,1)	D (L-İİKOTR,1)	D (L-GSYH,1)	D (L-NÜF,1)	D (L-TTİ,1)
Sabit	-8,712***	-	-4,813**	-	-
Sabit + trend	-12,033***	-	-5,604***	-	-

p<0.05 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır, *p<0.01 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 5: Zivot-Andrews durağanlık testi sonuçları⁸

Tablo 5’de L-İİKOTDT, L-İİKOTR, L-GSYH, L-NÜF ve L-TTİ değişkenlerinin kendi düzeylerinde ve birinci dereceden farklarının genişletilmiş Zivot-Andrews testi sonuçları gösterilmektedir.

Zivot-Andrews testi durağanlık testi sonuçlarına göre kendi düzeyinde L-İİKOTR, L-NÜF ve L-TTİ değişkenleri durağan bulunmuştur. Birinci farkları alındığında, kendi

⁷ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

⁸ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

düzeyinde durağan olmayan L-İİKOTDT ve L-GSYH değişkenleri, durağanlaşmaktadır. Durağanlık için Zivot-Andrews testi sonuçlarına göre en fazla I (1) için durağanlık koşulu sağlandığından dolayı, ARDL modeli kullanılabilir.

İİKOTDT Bağımlı Değişkeni İçin ARDL (1, 1, 1, 0) Sonuçları

Tanı testleri	Test istatistiği
Breusch-Godfrey otokorelasyon testi	F=12,216
Breusch-Pagan değişen varyans testi	F=1,259
Jarque-Bera normallik testi	JB=0,416

Tablo 6: Seçilen ARDL (1, 1, 1, 0) modeli için tanı testi bulguları⁹

Tablo 6'da L- İİKOTDT bağımlı değişkeni için kurulan ARDL modelindeki tanı testi sonuçları verilmiştir. Breusch-Godfrey ve Breusch-Pagan testlerinin istatistiklerine göre, model içerisinde anlamlı bir otokorelasyon ve değişken varyans sorunu bulunmamaktadır. Normallik için uygulanan Jarque-Bera testi sonucunda, bu modelde artıklar da normal dağılmaktadır.

Değişken	B	SH (B)	t-istatistiği
L-İİKOTDT (-1)	-0,890	0,398	-2,236
L-NÜF	143,309	48,693	2,943*
L-NÜF (-1)	-132,953	42,890	-3,100*
L-TTİ	0,709	0,166	4,274*
L-TTİ (-1)	0,228	0,105	2,174
L-GSYH	-2,263	0,305	-7,410**
Sabit terim	-61,512	45,390	-1,355
Performans ölçüleri			
R^2			0,989
Düzeltilmiş R^2			0,957

*p<0.10 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır, **p<0.05 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

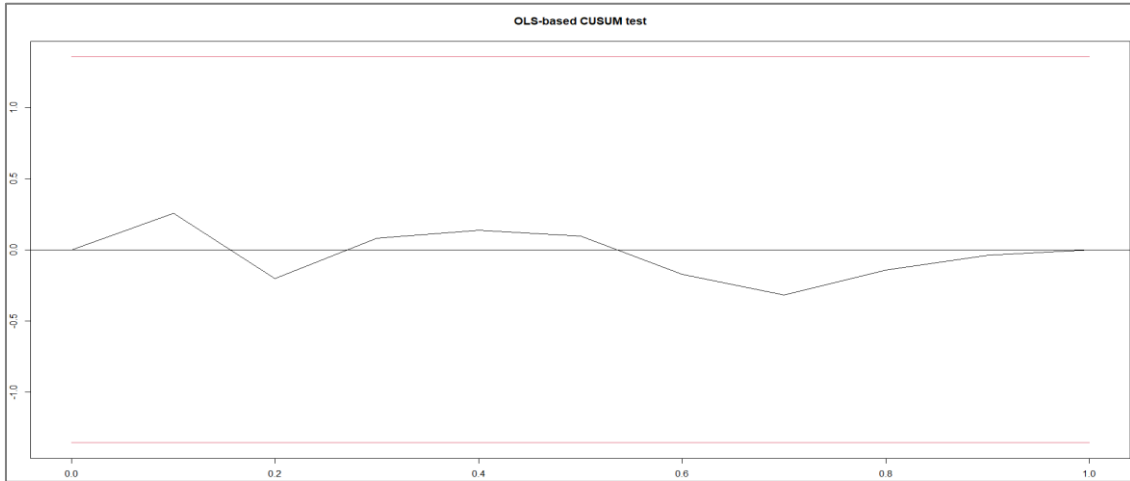
Tablo 7: L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için seçilen ARDL (1, 1, 1, 0) modeli istatistikleri¹⁰

Tablo 7'de L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1,1,1,0) modelinin sonuçları gösterilmektedir. Performans ölçütlerine göre bu modelin düzeltilmiş belirtme katsayısı 1'e oldukça yakındır ve bağımsız değişkenlerin İİKOTDT bağımlı değişkenini açıklama yüzdesi son derece yüksektir.

Seçilen ARDL (1,1,1,0) modeline göre L-NÜF değişkenin kendi düzeyi ve birinci gecikmesini ifade eden katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Benzer şekilde L-TTİ ve L-GSYH değişkenleri kendi düzeyinde L-İİKOTDT üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1,1,1,0) modelindeki bağımsız değişkenlerinin etkilerini görebilmek için, kısa ve uzun dönemli katsayılar incelenecektir.

⁹ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

¹⁰ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

Şekil 4: Seçilen ARDL (1, 1, 1, 0) modelinin CUSUM grafiği¹¹

Şekil 4’de L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için seçilen ARDL (1, 1, 1, 0) modelinin CUSUM grafiği sunulmuştur. Bu grafiğe göre L-İİKOTDT ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerde artık verileri güven sınırları içerisinde olduğu için, herhangi bir dönemde yapısal kırılma bulgusuna rastlanmamaktadır.

F-sınır testi	F=12,216***	Önem düzeyi	Kritik değerler	
		10%	2,676	3,586
		5%	3,272	4,306
		1%	4,614	5,966

***p<0.01 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 8: Seçilen ARDL (1, 1, 1, 0) modeli için F-sınır testi sonuçları¹²

Tablo 8’de L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1, 1, 1, 0) modelindeki F-sınır testi sonuçları gösterilmektedir. Test istatistiği kritik değerlerin üzerinde olduğu için, bu modelde L-İİKOTDT ile L-NÜF, L-TTİ ve L-GSYH arasında anlamlı bir eş bütünleşme ilişkisinin var olduğu sonucuna varılmaktadır. Eş bütünleşme ilişkisi anlamlı olduğu için, L-İİKOTDT ile L-NÜF, L-TTİ ve L-GSYH arasında kısa ve uzun dönemli ilişki katsayıları incelenecektir.

Değişken	B	SH (B)	t-istatistiği
L-NÜF	5,480	2,068	2,650
L-TTİ	0,496	0,054	9,193**
L-GSYH	-1,198	0,211	-5,676**
Sabit terim	-32,551	17,869	-1,822

B: Beta katsayısı, **SH:** Standart hata. **p<0.05 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 9: L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için uzun dönemli katsayı sonuçları¹³

Tablo 9’da L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1, 1, 1, 0) modeli için uzun dönem tahmin sonuçları gösterilmektedir. Uzun dönemli katsayılara göre, L-TTİ

¹¹ Şekil, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

¹² Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

¹³ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

ve L-GSYH değişkenleri L-İİKOTDT üzerinde uzun dönemde anlamlı bir %1'lik artışın L-İİKOTDT üzerinde %0,496 düzeyinde bir artışa yol açacağı söylenebilir. L-GSYH açısından bakıldığında, L-GSYH'deki %1'lik artışın L-İİKOTDT üzerinde %1,198 düzeyinde bir azalışa yol açacağı beklenebilir.

Değişken	B	SH (B)	t-istatistiği
D (L-NÜF,1)	143,309	7,147	20,053***
D (L-TTİ,1)	0,709	0,050	14,064***
HDK (-1)	-1,890	0,092	-20,490***

HDK: Hata düzeltme katsayısı. **B:** Beta katsayısı, **SH:** Standart hata. ***p<0.01 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 10: L-İİKOTDT bağımlı değişkeni kısa dönemli katsayı sonuçları¹⁴

Tablo 10'da L-İİKOTDT bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1, 1, 1, 0) modelinin kısa dönem tahmin sonuçları gösterilmektedir. Kısa dönemli modelde hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre, L-İİKOTDT ile diğer değişkenler arasındaki ilişkide, kısa dönemde meydana gelen sapmalar ortadan kalkmaktadır. Modelde HDT katsayısı incelendiğinde; L-İİKOTDT ile diğer değişkenler arasındaki ilişkide gerçekleşecek olası bir sapmanın %189'luk bir bölümünün, bir dönem sonrasında giderilebileceği öngörülmektedir.

İİKOTR Bağımlı Değişkeni İçin ARDL (1, 1, 1, 1) Sonuçları

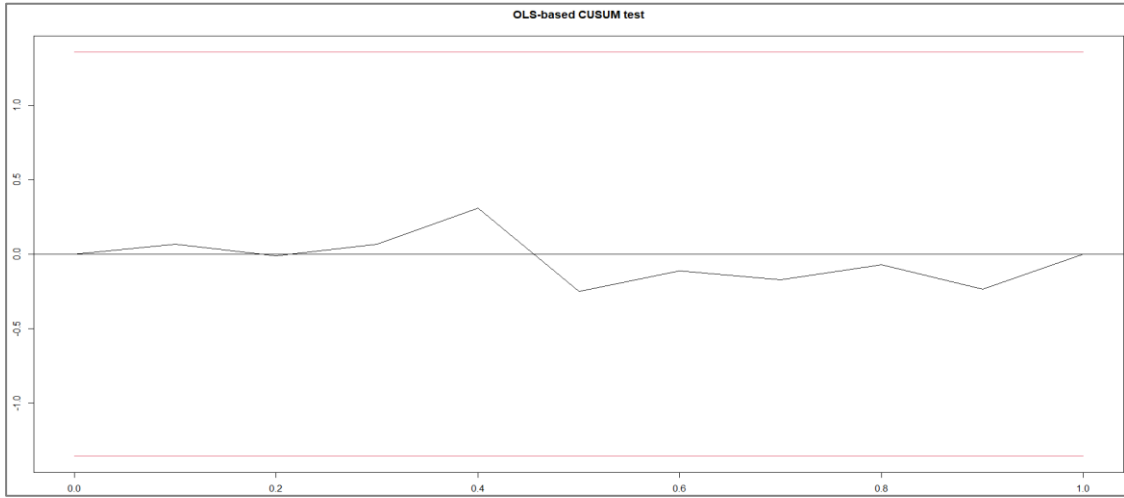
Tanı testleri	Test istatistiği
Breusch-Godfrey otokorelasyon testi	F=5,024
Breusch-Pagan değişen varyans testi	F=0,297
Jarque-Bera normallik testi	JB=0,817

Tablo 11: Seçilen ARDL (1, 1, 1, 1) modeli için tanı testi bulguları¹⁵

Tablo 11'de L- İİKOTR bağımlı değişkeni için kurulan ARDL modelindeki tanı testi sonuçları gösterilmektedir. Bu modelin tanı testlerine ait test istatistiklerine göre, model içerisinde anlamlı bir otokorelasyon ve değişken varyans sorunu yoktur. Ayrıca modelin artıkları da Jarque-Bera testine göre normal dağılıma uygun bulunmuştur.

¹⁴ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

¹⁵ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

Şekil 5: Seçilen ARDL (1, 1, 1, 1) modelinin CUSUM grafiği¹⁶

Şekil 5’de L-İİKOTR bağımlı değişkeni için seçilen ARDL (1, 1, 1, 1) modelinin CUSUM grafiği sunulmuştur. Bu grafiğe göre L-İİKOTR ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerde artık verileri güven sınırları içerisinde yer aldığı için, söz konusu dönemde yapısal kırılma gerçekleşmemiştir.

Değişken	B	SH (B)	t-istatistiği
L-İİKOTR (-1)	-0,835	0,158	-5,267
L-GSYH	-0,273	0,153	-1,793
L-GSYH (-1)	-1,637	0,279	-5,860
L-NÜF	-17,701	9,654	-1,834
L-NÜF (-1)	15,114	7,886	1,917
L-TTİ	-0,275	0,078	-3,523
L-TTİ (-1)	0,185	0,053	3,464
Sabit terim	43,703	16,328	2,677
Performans ölçüleri			
R^2			0,956
Düzeltilmiş R^2			0,651

*p<0.10 istatistik anlamlılık değeri.

Tablo 12: L-İİKOTR bağımlı değişkeni için seçilen ARDL (1, 1, 1, 1) modeli istatistikleri¹⁷

Tablo 12’de L-İİKOTR bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1,1,1,1) modelinin sonuçları raporlanmıştır. Performans ölçütlerine göre bu modelin düzeltilmiş belirtme katsayısı 0,651’dir ve bu ARDL modelinde bağımsız değişkenlerin L-İİKOTR bağımlı değişkenini açıklama yüzdesi orta düzeydedir.

Seçilen ARDL (1,1,1,1) modelinde tüm katsayılar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak L-İİKOTR bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1,1,1,1) modelindeki bağımsız değişkenlerinin etkilerini görebilmek için, kısa ve uzun dönemli katsayılar değerlendirilecektir.

¹⁶ Şekil, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

¹⁷ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

F-sınır testi	F=4,690**	Önem düzeyi	Kritik değerler	
		10%	2,676	3,586
		5%	3,272	4,306
		1%	4,614	5,966

**p<0.05 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 13: Seçilen ARDL (1, 1, 1, 0) modeli için F-sınır testi sonuçları¹⁸

Tablo 13'de L-İİKOTR bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1, 1, 1, 1) modelindeki F-sınır testi sonuçları gösterilmektedir. Test istatistiğinin kritik değerlerden yüksek olması nedeniyle, bu modelde L-İİKOTR ile L-NÜF, L-TTİ ve L-GSYH arasında anlamlı bir eş bütünleşme ilişkisinin bulunmaktadır. Eş bütünleşme ilişkisi anlamlı olduğu için, L-İİKOTR ile L-NÜF, L-TTİ ve L-GSYH arasında kısa ve uzun dönemli ilişki katsayıları analiz edilecektir.

Değişken	B	SH (B)	t-istatistiği
L-GSYH	-1,041	0,119	-8,734*
L-NÜF	-1,410	1,053	-1,339
L-TTİ	-0,049	0,027	-1,851
Sabit terim	23,819	9,622	2,476

*p<0.10 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 14: L-İİKOTR bağımlı değişkeni uzun dönemli katsayı sonuçları¹⁹

Tablo 14'de L-İİKOTR bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1, 1, 1, 1) modeli için uzun dönem tahmin sonuçları yer almaktadır. Uzun dönemli katsayılara göre, L-TTİ ve L-NÜF değişkenleri L-İİKOTR üzerinde uzun dönemde anlamlı bir etkiye sahip değilken; L-GSYH anlamlı bir etkiye sahiptir. L-GSYH'nin regresyon katsayısı incelendiğinde; uzun dönemde L-GSYH'deki %1'lik artışın L-İİKOTR üzerinde %1,041 düzeyinde azalışa yol açacağı beklenebilir.

Değişken	B	SH (B)	t-istatistiği
D (L-GSYH,1)	-0,273	0,111	-2,469
D (L-NÜF,1)	-17,701	1,920	-9,218*
D (L-TTİ,1)	-0,275	0,057	-4,820
HDK (-1)	-1,835	0,169	-10,829*

HDK: Hata düzeltme katsayısı. B: Beta katsayısı, SH: Standart hata. *p<0.10 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 15: L-İİKOTR bağımlı değişkeni kısa dönemli katsayı sonuçları²⁰

Tablo 15'de L-İİKOTR bağımlı değişkeni için kurulan ARDL (1, 1, 1, 1) modelinin kısa dönem tahmin sonuçları gösterilmektedir. Beklendiği gibi bu kısa dönemli modelde hata düzeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre, L-İİKOTR ile diğer değişkenler arasındaki ilişkide, kısa dönemde meydana gelen sapmalar ortadan kalkmaktadır. Bu modelin HDT katsayısı incelendiğinde; L-İİKOTR ile diğer değişkenler arasındaki ilişkide gerçekleşecek olası bir sapmanın %183'lük bir bölümünün, bir dönem sonrasında giderilebileceği beklenmektedir.

¹⁸ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

¹⁹ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

²⁰ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

Nedensellik ilişkileri	Test istatistiği
L-İİKOTR -> TTİ	0,524
TTİ -> L-İİKOTR	0,599
D (L-İİKOTDT,1) -> TTİ	1,258
TTİ -> D (L-İİKOTDT,1)	0,026
L-İİKOTR -> L-NÜF	1,093
L-NÜF -> L-İİKOTR	1,863
D (L-İİKOTDT,1) -> L-NÜF	13,787*
L-NÜF -> D (L-İİKOTDT,1)	3,432
D (L-İİKOTDT,1) -> L-İİKOTR	0,178
L-İİKOTR -> D (L-İİKOTDT,1)	0,825
D (L-GSYH,1)-> L-İİKOTR	15,579*
L-İİKOTR -> D (L-GSYH,1)	0,000
D (L-GSYH,1) -> D (L-İİKOTDT,1)	0,419
D (L-İİKOTDT,1) -> D (L-GSYH,1)	0,742

*p<0.10 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Not: En uygun gecikme BIC ile seçilmiştir.

Tablo 16: Granger nedensellik analizi sonuçları²¹

Tablo 16’da bağımlı ve bağımsız değişkenler arası Granger nedensellik analizi sonuçları gösterilmektedir. Granger nedensellik analizinde tüm verilerin durağan hale gelebilmesi adına, L-İİKOTDT ve L-GSYH değişkenlerinin 1. farkları alınmış halleri kullanılmıştır. Analiz bulgularına göre L-İİKOTDT’den L-NÜF’e ve L-GSYH’den L-İİKOTR’ye doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Sonuç

Küreselleşme, ulusal sınırların etkisinin azalması, uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel bağların güçlenmesiyle oluşmuştur. Bu süreç, ulus sınırları içerisinde bulunan insanların, malların, hizmetlerin ve tüm ticari kaynakların daha hızlı ve kolay bir şekilde dünya çapında hareket edebilmelerini sağlamıştır. Küreselleşmenin etkisi özellikle uluslararası ticarete görülmüş, yatırımların artmasına, serbest ticaret anlaşmaları ile iş birliği oluşturulmasına, ulusların ticari pazarlarının genişlemesine olanak tanımıştır. Küreselleşmenin olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de görülmüştür.

Kutuplaşma ise, ekonomik gelişimin belirli bölgelerde yoğunlaşması ve bu yoğunluğun diğer bölgelere yayılmasıyla ilişkilendirilmiştir. Kutuplaşma yayılma (olumlu) ve geri itme(olumsuz) etkileriyle açıklanabilmektedir. Yayılma etkisi, merkezde büyüyen sektörler hammadde temini, ucuz işgücü istihdamı, teşvikler gibi olumlu koşulların varlığıyla açıklanabilir. Geri itme etkisi ise gelişmiş refaha ulaşmış bölgelere, gelişmekte olan bölgelerden işgücü göçü, sermaye ve kaynak hareketlerinin kaymasıyla oluşan uluslararası gelir eşitsizliğiyle açıklanabilir.

Küreselleşmenin etkisiyle ekonomik yoğunluğa ulaşmış, yayılma etkisi gösteren Kutup merkezleri, yayıldıkları bölgelerde yeni birlikler oluşturma eğiliminde oldukları görülebilmektedir. Uluslararası örgütler, sadece güç ve çıkarlarla sınırlı olmayıp aynı

²¹ Tablo, yazar tarafından R-Project programı ile oluşturulmuştur.

zamanda uluslararası düzenin kurulmasını da amaçlamaktadır. Uluslararası örgütler, askeri, ekonomik, kültürel ve siyasi amaçlarla oluşturulabilirler.

Türkiye Cumhuriyeti küreselleşme sürecinde, kutuplaşan dünya ülkeleri içerisinde olumlu ilişkiler kurabilmiş, AFB, İTT (güneyinde), ŞİÖ (kuzeyinde, doğusunda), AB (batısında), ASEAN (doğusunda) gibi uluslararası örgütlere üye, gözlemci ve aday statüleriyle katılabilmiştir. Bu uluslararası örgütlerle kurulan olumlu ilişkiler kültürel, tarihi, coğrafi, inançsal, ırksal, ekonomik bağlamlarla oluşmuştur. Kuruluşundan itibaren denge politikası ile taraf olmadığını, coğrafi yapısına uygun politik davranışlar ile bu örgütlerin birbirleriyle etkileşimlerinde köprü olabildiğini göstermiştir. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” politikası ile Türkiye Cumhuriyeti bölgesinde dünya barışının istikrarını sağlama potansiyeli bulunmaktadır.

Ekonomik entegrasyon, coğrafi olarak yakın veya sınırdaş ülkelerin bir araya gelerek uluslararası ticarete engel olan kısıtlamaları kaldırdığı, daha büyük pazarlara erişim sağladığı ve ölçek ekonomilerinden faydalandığı bir ekonomik bütünleşme süreci olarak tanımlanmıştır. Gümrük birliği, ekonomik entegrasyonun en yaygın kullanılan türlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Gümrük birliğinde üye ülkeler kendi aralarındaki ticaret tarifelerini kaldırırken, üye olmayan ülkelere ortak bir gümrük tarifesi uygulamaktadırlar. Bu uygulama, üye ülkelerin kendi aralarındaki ticaretlerinde eşitlik sağlamayı ve ticaret sapmalarını önlemeyi amaçlar. Türkiye Cumhuriyeti, AB Gümrük Birliği'nin üyesidir. 2023 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin toplam ihracatı içerisinde, AB ülkeleri payı %40, toplam ithalat içerisinde AB ülkeleri payı %29 olarak TÜİK verilerinde görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin AB üyeliği gerçekleşmediği için bazı ürün gruplarında AB ülkeleri tarafından gümrük tarifesi uygulanmıştır. Bu uygulama TC uluslararası ticaretinde olumsuz bir etki olarak görülmektedir. Çalışmamıza konu olan TDT üye ülkelerin aralarında oluşturabileceği Gümrük Birliği oluşumunun Türkiye Cumhuriyeti için AB gümrük birliğine bir alternatif olarak değil, ilave olarak nasıl bir etki yaratacağı zaman serisi içerisinde analiz edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını kazanmış, Türkiye Cumhuriyeti liderliğinde Türk Konseyi'nin temeli atılmıştır. Nahçıvan Anlaşması ile resmi statü kazanan Türk Konseyi'nin amacı, bağımsız Türk devletleri arasındaki iş birliğini güçlendirmek ve koordinasyonu sağlamaktır. İstanbul'da gerçekleştirilen 8. zirvede Türk Keneşi adı Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik, teşkilatın küresel düzeni etkileme potansiyeline vurgu yapmaktadır. TDT üye ülkeler arasında güçlü bir iş birliğine ilave ekonomik entegrasyon, bölgesel kalkınma, dünya barışı istikrarının artırılmasına katkıda bulunabilme potansiyeli, üye devletlerin batı ve doğu coğrafyasına olan entegrasyon politikalarıyla görülebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ve TDT üye ülkelerinin 2013-2023 yılları arasında İİKOTDT, İİKOTR, GSYH, NÜF ve TTİ verilerini model içerisindeki analizinde anlamlı bir otokorelasyon ve değişken varyans sorununun olmadığını ayrıca modelin artıkları da Jarque-Bera testine göre normal dağılıma uygun bulunduğunu, CUSUM grafiğine göre İİKOTR ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerde artık verileri güven sınırları içerisinde yer aldığını, İİKOTDT ise bağımlı değişkenini açıklama yüzdesini son derece yüksek olduğunu ve söz konusu periyotta yapısal kırılma gerçekleşmediğini ve gümrük

birliği oluşumunun Türkiye Cumhuriyeti GSYH'de %1 oranında artış sağlayacağı, ihracatın ithalatı karşılama oranında ise %1,041 pozitif yönde bir etki olacağını göstermiştir. Analiz sonuçları olumlu olmasına rağmen gelişmiş ülke ekonomilerinin gerisinde kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti liderliğinde TDT'nin küresel bir kutup merkezi olabilmesi ve TDT'nin 2040 vizyonunda açıkça belirttiği dünya barışı istikrarının korunması hususundaki potansiyeli, yerli ve yabancı kaynaklarca desteklenirse gelecek yıllarda TDT üye ülkeleri ile olası gümrük birliği oluşumu Türkiye Cumhuriyeti ekonomisine daha yüksek oranlarda olumlu bir etki sağlayabilecektir.

Kaynaklar

- Altundağ, Z. (2016). Geçmişten Günümüze Şanghay İş birliği Örgütü. *Avrasya Etüdları* 49(1), 99-124.
- Anderson, J., and Van, W. E. (2003). Gravity with gravitas: A solution to the border puzzle. *American Economic Review*, 93(1), 170–192
- Arı, T. (2010). Orta Asya'da Siyasal, Toplumsal ve Ekonomik Yapılar, Güvenlik Sorunları ve İş birliği Girişimleri. İçinde: T. Arı (der.), *Orta Asya ve Kafkasya*, (s. 13-41), MKM Yayıncılık.
- Arıboğan, D. Ü. (2001). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi*. Derin Yayıncılık.
- Atalay, M. (2010). *Türk Cumhuriyeti ve Türk Birliği*. Bilgeoğuz Yayınları.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2022). *Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Komisyon Bilgilendirmesi* Brüksel, SWD 333 nihai.
- Baldwin, R. E., and Venables, A. J. (1995). Regional Economic Integration. İçinde: G. M. Grossman ve K. Rogoff (Ed.), *Handbook Of International Economics*, vol. 3, (s. 1597-1644), Elsevier.
- Daban, C. (2021). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile Siyasi ve Diplomatik İlişkileri, *ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 925-944.
- Daşdemir, E. (2019). *Asya Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Bütünleşmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diakite, A. (2022). *Uluslararası Örgütler Hukuku Açısından Afrika Birliği ve Kıtadaki Etkinliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dickey, D. A., and Fuller, W. A. (1979). Distributions of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Journal of American Statistical Association*, 74(366), 427-431.
- Durdular, E. (2016). Türk Dünyasının Geleceğe Açılan Penceresi; Türk Keneşi. *Türk Yurdu*, *Türk Yurdu Dergisi*, (342), 36-42.

- Erol, M. S. ve Güzel, M. (2019). Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri Arasındaki İlişkilerin Bilim Diplomasisi Boyutu. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 12-49.
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross Spectral Methods, *Econometrica Journal of the Econometric Society* 37(3), 424-438.
- Hobikoğlu, H. E. (2007). Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 65-82.
- İşildak, S. (2022). *Küresel Entegrasyonda Türk İş Birliği Modeli Olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın Yeri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- İlhan, A. (2019). *Türkiye'nin Dış Politikasında İslam İş birliği Teşkilatı (1969-2012)*. Siyasal Kitapevi
- Myrdal, G. (1957). *Rich Lands And Poor: The Road To World Prosperity*. Harper & Brothers.
- Natsiopoulos, K., and Tzeremes, N. G. (2022). ARDL Bounds Test For Cointegration: Replicating The Pesaran Et Al. (2001) Results For The UK Earnings Equation Using R. *Journal Of Applied Econometrics*, 37(5), 1079-1090.
- Ordu Gözlem. (2022) Coğrafya kaderdir... İşte Türkiye'nin etrafında son 30 yılda meydana gelen savaşlar. <https://www.ordugozlem.com/gundem/cografya-kaderdiriste-turkiye-nin-etrafinda-son-30-yilda-h286.html>
- Özalp, G. O. (2015). *Turan Ordusu Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı*. IQ Kültür Sanat.
- Özalp, M. (2019). Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Olası Üyeliğinin Avrasya Politikasına Etkileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(4), 3439-3469.
- Özdemir, Y., ve Aytekin, G. K. (2016). Avrupa Birliği (AB) Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 45-59.
- Perroux, F. (1950). Economic Space: Theory and Applications. *Quarterly Journal of Economics*, 64(1), 89-104.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. P. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Pfaff, B. (2008). *Analysis of Integrated and Cointegrated Time Series With R, Second Edition*. Springer.
- Phillips, P. C. B., and Perron, P. (1988). Testing For A Unit Root In Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- R Core Team (2021). *R: A Language And Environment For Statistical Computing*. R Foundation For Statistical Computing, Vienna, Austria. <https://www.R-project.org>

- Sungur, Ö. (2023). *Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Uluslararası Ticareti Üzerindeki Etkileri: Çekim Modeli Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2018). *Türkiye-AB Gümrük Birliği* <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa>
- T.C. Merkez Bankası. (2018). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Döviz Rezerv Yönetimi*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5b4e46d9-a54d-4ce2-b872-665143119bda/Doviz_Rezerv_Yonetimi2018.PDF?MOD=AJPERES
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2012), 2. *Zirve Bişkek*. <https://www.turkicstates.org/tr/temel-belgeler>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2019). 7. *Zirve Bakü*. https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2021a). 8. *Zirve İstanbul*. https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2021b). 2040 *Vizyonu*. <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2022a). 9. *Zirve Semerkant*. https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/9-zirve-bildirisi-16-tr.pdf
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2022b). 10. *Zirve Astana*. <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/10-zirve-bildirisi-2023-21-tr.pdf>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2023). *Türk Devletleri Teşkilatı Olağanüstü Zirvesi Ankara Bildirisi*. https://www.turkicstates.org/tr/temel-belgeler_
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2024-53527>
- Unctad. (1997). *United Nations Conference On Trade And Development Geneva*.
- Van J. (2014). Power, Trust, And Network Complexity: Three Logics Of Hedging In Asian Security, *International Relations Of The Asia-Pacific*, 14(3), 331–356.
- Winslow, C., ve Edward, A. (1951). *The Cost of Sickness and the Price of Health*. Monograph Series
- Yıldırım, E. ve Dura, C. (2007). Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (28), 141-177.
- Zeileis A, and Hothorn, T. (2002). Diagnostic Checking In Regression Relationships. *R News*, 2(3), 7–10.
- Zeileis A., Leisch F., Hornik K., and Kleiber C. (2002). Strucchange: An R Package For Testing For Structural Change In Linear Regression Models. *Journal Of Statistical Software*, 7(2), 1–38.

Zivot, E., and Andrews, K. (1992). Further Evidence On The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(3), 251–270.

Structured Abstract

Globalization has emerged as a result of the diminishing influence of national borders and the strengthening of international political, economic, and cultural ties. This process has enabled the faster and easier movement of people, goods, services, and all commercial resources across the world beyond national boundaries. The impact of globalization has been particularly evident in international trade, allowing for increased investments, the establishment of cooperation through free trade agreements, and the expansion of national commercial markets. However, globalization has manifested both positive and negative effects.

Polarization, on the other hand, has been associated with the concentration of economic development in specific regions and the subsequent diffusion of this concentration to other areas. Polarization can be explained through its spread (positive) and backwash (negative) effects. The spread effect can be attributed to favorable conditions such as the supply of raw materials, employment of cheap labor, and various incentives for the industries growing in the core region. Conversely, the backwash effect is explained by the international income inequality that arises as labor migration, capital flows, and resource movements shift from developing regions toward developed, prosperous ones.

Due to globalization, polar centers that have achieved economic concentration and demonstrated spreading effects tend to form new alliances in the regions to which they expand. International organizations are not limited solely to power and interests but also aim to establish international order. Such organizations may be formed for military, economic, cultural, or political purposes.

During the globalization process, the Republic of Türkiye has managed to establish favorable relations among the polarized world states and has participated in international organizations such as the OIC, ECO (to the south), SCO (to the north and east), EU (to the west), and ASEAN (to the east) as a member, observer, or candidate. The positive relations established with these organizations have been shaped by cultural, historical, geographical, religious, racial, and economic ties. Since its foundation, Türkiye has demonstrated, through its balanced foreign policy and geographically coherent strategic behavior, that it can act as a bridge in the interactions among these organizations. With the “Peace at Home, Peace in the World” policy, the Republic of Türkiye possesses the potential to contribute to the stability of world peace within its region.

Economic integration is defined as a process in which geographically proximate or neighboring countries come together to remove barriers hindering international trade, thereby gaining access to larger markets and benefiting from economies of scale. The customs union stands out as one of the most widely adopted forms of economic integration. In a customs union, member states eliminate internal trade tariffs among themselves while applying a common external tariff to non-member countries. This arrangement aims to ensure equality in trade among members and prevent trade diversion. The Republic of Türkiye is a member of the EU Customs Union. According to TÜİK data, in 2023, the share of EU countries in Türkiye’s total exports was 40%, and in total imports, 29%. Since Türkiye is not an EU member state, customs tariffs have been imposed by EU countries on certain product groups. This practice is

considered a negative factor in Türkiye's international trade. In this study, the potential formation of a Customs Union among the member states of the Organization of Turkic States (OTS) was analyzed as an additional rather than alternative integration to the EU Customs Union, to determine its possible effects on the Turkish economy over a given time series.

Following the dissolution of the Soviet Union, the Turkic Republics gained independence, and under the leadership of the Republic of Türkiye, the foundation of the Turkic Council was established. With the Nakhchivan Agreement, the Turkic Council gained official status with the aim of strengthening cooperation and coordination among the independent Turkic states. At the 8th Summit held in Istanbul, the name "Turkic Council" was changed to the "Organization of Turkic States (OTS)," emphasizing the organization's potential to influence the global order. In addition to fostering strong cooperation among member countries, the OTS also exhibits the potential to contribute to economic integration, regional development, and global peace stability, as reflected in its integration policies toward both the western and eastern geographies.

The econometric analysis of the Republic of Türkiye and OTS member countries for the period between 2013 and 2023, based on variables such as FDI inflows to OTS (İİKOTDT), trade openness ratio (İİKOTR), GDP, population (NÜF), and total trade index (TTİ), revealed no significant autocorrelation or heteroskedasticity problems. Furthermore, according to the Jarque-Bera test, the model residuals were normally distributed, and the CUSUM graph indicated that the residual values remained within the confidence boundaries for the relationship between İİKOTR and the independent variables. The dependent variable İİKOTDT displayed a high explanatory power, and no structural break was detected during the examined period. The analysis indicated that the formation of a customs union would lead to a 1% increase in Türkiye's GDP and a 1.041% positive effect on the export-import coverage ratio. Although the results of the analysis are favorable, they remain below the levels observed in developed economies. If the Organization of Turkic States, under the leadership of Türkiye, receives sufficient domestic and international support, its potential to become a global polarization center and to uphold global peace stability as explicitly stated in its Vision 2040 could result in a much greater positive impact on the Turkish economy through a possible customs union formation with OTS member states in the coming years.